

- Sodan oikeussäännöt ovat kansainvälisen oikeuden vanhimpia osa-alueita. Yleismaailmallista kansainvälistä oikeutta alettiin luoda vasta 1800-luvun puolivälissä. Erilaisia kirjoittamattomia sääntöjä sodan tuhojen rajoittamiseksi on esiintynyt kautta aikojen. Inhimillisyyden aate on siis ikivanha, vaikka sen merkitykset ovatkin vaihdelleet eri aikoina ja kulttuureissa.

→ **Oppitunti 3:**
SODAN OIKEUSSÄÄNTÖJEN
HISTORIA JA KEHITYS

→ TAVOITTEET

- Oppilaat ymmärtävät, että sodankäyntiä on pyritty rajoittamaan kaikkina aikakausina.
- Oppilaille muodostuu käsitys siitä, että nykyisin voimassa olevat sodan oikeussäännöt ovat historiallisen kehityksen seurausta.
- Oppilaat saavat tietoa Geneven sopimusten historiasta ja kehityksestä sekä oppivat, miten sopimuksia kehittämällä on pyritty vastamaan nykyaikaisen sodankäynnin synnyttämiin uudenlaisiin haasteisiin.

Varhaisia sodan sääntöjä

Historia tarjoaa useita esimerkkejä siitä, kuinka väkivallan käyttöä on haluttu rajoittaa tarpeettoman kärsimyksen ja tuhon välttämiseksi.

Erlaisia sääntöjä syntyi, kun läheisessä kanssakäymisessä olleet yhteisöt alkoivat vähitellen noudattaa sodankäynnissään tiettyjä muodollisuuksia. Usein sotaa koskevat säännöt muovautuivat uskonnollisten ja perinteisten rituaalien mukaan. Taistelut saatettiin esimerkiksi kieltää uskonnollisten menojen aikana.

Säännöt kielsivät usein sotavankien surmaamisen ja suojelivat naisia, lapsia, vanhuksia ja pappeja. Tietyillä ihmisryhmillä, kuten sanasaattajilla, oli sodassa suojeltu asema, jonka merkkinä käytettiin esimerkiksi vihreää oksaa tai valkoista vaatetta. Taistelut tietyillä turvapaikoilla tai pyhillä paikoilla saatettiin kieltää.

Sodankäyntiä tahdottiin rajoittaa myös maineen vuoksi: Hallitsija saattoi haluta esiintyä valistuneena, jotta hänen valtionsa olisi vaikuttanut sivistyneeltä yhteisöltä. Esimerkiksi muinaisen Persian suurkuninkaat tunnettiin humanista sodankäynnistään. Kyyros II määräsi, että haavoittuneita vihollisia oli hoidettava yhtä hyvin kuin omia ja voitettujen oli annettava säilyttää oma uskontonsa.

Myös Raamatusta ja Koraanista löytyy lukuisia ohjeita sodankäyntiin. Niissä kehoitetaan ensin tarjoamaan vastapuolelle rauhaa. Ohjeissa kielletään muun muassa palmujen ja vesipaikkojen hävittäminen sekä vesi- ja ruokavarojen myrkyttäminen sodan aikana.

Aseellisia selkkauksia säätelevät, tapoihin perustuvat, kirjoittamattomat säännöt korvautuivat hiljalleen erilaisilla enemmän tai vähemmän yksityiskohtaisilla sopimuksilla. Ne pätivät yleensä vain yhteen taisteluun tai määrättyyn selkkaukseen. Sodan säännöt vaihtelivat myös vallitsevien moraalikäsitysten ja kulttuurin mukaan.

KOMITEAN KUVA-ARKISTO

Punainen Ristin toimii nykyään 186 eri maassa.

Henry Dunant ja Solferinon muisto

Sodat olivat 1800-luvulle tultaessa aiempaa tuhoisampia ja armeijat suurempia. Haavoittuneiden sotilaiden hoito oli jäänyt pahasti tuhovoiman kehityksestä jälkeen ja sotilaita menehtyi enemmän hoidon puutteeseen, kulkutauteihin ja nälkään kuin varsinaisiin sotavammoihin.

Suunnattomat menetykset sodissa pakottivat valtiot etsimään uusia keinoja tuhojen vähentämiseksi. Jo 1800-luvun alussa alettiin keskustella yleissopimuksesta, jolla turvattaisiin lääkintähuollon koskemattomuus sodissa.

Ratkaisu löydettiin 1800-luvun puolivälin jälkeen. Siinä merkittävä rooli oli nuorella sveitsiläisellä liikemiehellä, Henry Dunant’lla.

Dunant saapui vuonna 1859 liike-matkallaan Gardajärven eteläpuolella sijaitsevaan Solferinon. Kylän lähistöllä oli juuri käyty yksi vuosisadan verisimpiä taisteluita Ranskan ja Italian sotiessa Itävaltaa vastaan Italian vapautussodassa. Taisteluun oli osallistunut 300 000 miestä, joista 40 000 oli loukkaantunut tai kaatunut. Seuraavien viikkojen aikana yhtä moni menehtyi kulkutauteihin.

Kaaos Solferinossa oli täydellinen. Näkemästään järkyttynyt Dunant unohti liikematkansa ja ryhtyi järjestämään vapaaehtoisia auttamaan haavoittuneita.

Kokemuksistaan Dunant kirjoitti vuonna 1862 julkaistun kirjan *Solferinon muisto*, johon hän oli haastatellut tais-

teluihin osallistuneita. Teoksessaan Dunant esitti, että kaikkiin maihin perustettaisiin vapaaehtoinen järjestö avustamaan sodanaikaista lääkintähuoltoa ja että haavoittuneiden hoito turvattaisiin kansainvälisin sopimuksin. Kirjan hän lähetti joulukuksi Euroopan suurruhtinaille, johtaville sotilashenkilöille, sanomalehdille, tiedemiehille ja kirjailijoille.

Dunant’n ajatukset saivatkin nopeasti vastakaikua. Jo vuonna 1863 perustettiin Genevessä viisihenkinen toimikunta pohtimaan Dunantin ehdottaman avustajajärjestön perustamista. Ideasta kehityi muutamia vuosia myöhemmin Punaisen Ristin kansainvälinen komitea.

Dunant’n luoma Punaisen Ristin aate on 150 vuotta Solferinon taistelun jälkeen levinnyt kaikkialle maailmaan. Jo 186 maassa toimii vapaaehtoisuudelle perustuva Punainen Risti tai Punainen Puolikuu auttamassa niitä, jotka apua tarvitsevat.

Geneven sopimukset syntyvät

Sveitsin hallitus kutsui vuonna 1864 juuri perustetun komitean innoittamana koolle diplomaattikonferenssin, johon osallistui 16 valtiota. Ne hyväksyivät Geneven yleissopimuksen maavoimien haavoittuneiden ja sairaiden sotilaiden kohdellun parantamiseksi.

Vuoden 1864 Geneven sopimus loi perustan nykyisille sodan oikeussääntöille. Se velvoitti valtiot hoitamaan haavoittuneita ja sairaita sotilaita ilman syrjintää. Sopimus sisälsi myös määräykset lääkintähenkilökunnan, -kuljetusten ja -varusteiden kunnioittamisesta ja niiden merkitsemisestä tunnuksella, joka oli punainen risti valkoisella pohjalla.

Myöhemmin sodan oikeussäännöt ovat kehittyneet vaiheittain. Usein säännöt ovat syntyneet vasta sen jälkeen, kun niitä olisi kipeimmin kaivattu. Ajan myötä humanitaarinen oikeus on laajentunut suojaamaan haavoittuneiden ja sairaiden ohella muitakin ihmisryhmiä, kuten sotavankeja ja siviilejä. Geneven sopimuksia kehittämällä on pyritty vastaamaan esi-

merkiksi uudenlaisten aseiden ja selkkausten aiheuttamaan kasvaneeseen humanitaarisen avun tarpeeseen.

Jotkut aseelliset selkkaukset ovat vaikuttaneet välittömästi sodan oikeussääntöjen kehittymiseen. Esimerkiksi ensimmäisessä maailmansodassa hyödynnettyjä myrkykaasujen käyttöä ja laajaa sotavankien ottamista rajoitettiin vuosien 1921 ja 1925 sopimuksissa. (Ks. liite 1: Humanitaarisen oikeuden sopimusten kehitys.) Toisessa maailmansodassa siviiliuhreja oli jo yhtä paljon kuin sotilasuhteita. Sen seurauksena vuonna 1949 hyväksyttiin neljäs Geneven sopimus siviilien suojelemisesta.

Sodan oikeussäännöt täydentyvät

Sodan oikeussääntöjä kehittämällä on 1900-luvun loppupuolella pyritty vastamaan aseellisten selkkausten uudenlaisiin haasteisiin. Valtioiden välisten sotien sijaan konfliktit ovat yhä useammin eri etnisten ryhmittymien välisiä taisteluita tai terrorismiin liittyviä hyökkäyksiä.

Modernin aseteknologian kehityksen myötä kansainväliseen humanitaariseen oikeuteen on lisätty pöytäkirjoja muun muassa sokeuttavista laseraseista, henkilömiinoista, ympäristötekniikasta ja merellä tapahtuvista aseellisista selkkauksista.

Sodan oikeussääntöjen loukkaukset 1990-luvulla, Jugoslavian konfliktit ja Ruandan kansanmurha, lisäsivät kiinnostusta sodan oikeussääntöihin ja periaatteisiin. Osittain näiden tragedioiden seurauksena YK:n turvallisuusneuvosto perusti tuomioistuimia, jotka tekivät tietä myös kansainvälisen rikostuomioistuimen perustamiselle.

Kansainvälinen rikostuomioistuin aloitti toimintansa vuonna 2002. Se on maailman ensimmäinen pysyvä tuomi-

Punaisen Ristin aate sai alkunsa Solferinon taistelusta vuonna 1859.

oistuin, joka käsittelee sotarikoksia, kansanmurhia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan. Sen toimivalta kattaa kaikki vuoden 1998 jälkeiset sotarikokset, sekä kansainvälisissä että ei-kansainvälisissä selkkauksissa. (Lisää sotarikoksista ja Kansainvälisestä rikostuomioistuimesta oppitunnissa 5).

Sodan oikeussäännöt ovat 2000-luvulla olleet julkisuudessa esillä erityisesti ns. terrorismin vastaisen sodan yhteydessä. Etenkin Yhdysvallat on esittänyt uusia tulkintoja sodan oikeussäännöistä ja soveltanut niitä Al Qaida -terroristiverkostoon kuuluviin henkilöihin.

Myös sodan oikeussääntöjen sovellettavuus konfliktien keskellä toimivien yksityisten turvallisuusyhtiöiden työntekijöihin on herättänyt keskustelua. Monet pelkäävät, että "ulkoistamalla" asevoimien tehtäviä yksityisyrityksille pyritään kiertämään sodan oikeussääntö-

jen rajoituksia. Vastapainoksi on todettu, että sodan oikeussäännöt sitovat kaikkia osapuolia, eikä ulkoistaminen poista valtion vastuuta yritysten toimista.

Joulukuussa 2005 valtiot hyväksyivät Geneven sopimusten kolmannen lisäpöytäkirjan, jonka määrittää punaisen ristin ja punaisen puolikuun rinnalle. (Lisätietoa suojamerkestä opettajan faktaalitokossa oppitunnissa 2).

Sodan oikeussääntöjä täydennetään aseteknologian kehittymisen myötä jatkuvasti. Esimerkiksi 2000-luvulla on käyty laajaa keskustelua rypäleaseiden sääntelystä, ja vuonna 2007 käynnistyi neuvotteluprosessi tiettyjen rypäleaseiden kieltämiseksi. Neuvotteluprosessin tuloksena syntyi tietyt rypäleaseet kieltävä sopimus vuonna 2008.